

پلانی ده‌ستنیشانکردنی ستراتیژه‌کان بۆ زیره‌ککردنی گونده‌کانی قه‌زای که‌لار (لێکۆڵینه‌وه‌یه‌ک له جوگرافیای په‌ره‌پێدان)

پ.ی.د. ساکار محمد حسن

به‌شی جوگرافیا، کۆلیژی زانسته‌ مرۆپیه‌کان، زانکۆی راپه‌رپین، رانیه‌، هه‌ریمی کوردستان، عێراق.

sakar.gardi@uor.edu.krd

م.ی. هاوبش غفور سعید

ماستر له جوگرافیای مرۆپیی، وه‌زاره‌تی په‌روه‌رده‌، که‌لار، هه‌ریمی کوردستان، عێراق.

Hawbashghafoor4@gmail.com

پ.ی.د. فاطمه‌ قادر مصطفی

به‌شی جوگرافیا، کۆلیژی زانسته‌ مرۆپیه‌کان، زانکۆی راپه‌رپین، رانیه‌، هه‌ریمی کوردستان، عێراق.

fatma.qadr@uor.edu.krd

پوخته

له‌ سه‌رده‌می نویدا به‌کاره‌ینانی پلاتفۆرمی تۆپری کۆمه‌لایه‌تی له‌ هه‌موو کاروباری به‌رپۆه‌بردندا به‌رب‌لاو بووه‌ و ناوچه‌ گوندنشینه‌کان له‌و ناوچه‌یه‌ن که‌ ده‌توانرێت ئه‌م پلاتفۆرمه‌ به‌ شپۆه‌یه‌کی گونجاو تیاپاندا به‌کاربه‌ینرێت. ئه‌م کاره‌ ئیستا به‌ شپۆه‌یه‌کی کارا له‌ زۆریک له‌ وڵاتانی ئه‌وروپادا پێشکه‌ش ده‌کری. وه‌ ئه‌و ئه‌نجامانه‌ی له‌م ئه‌زموونانه‌ به‌ده‌ست هاتوون په‌نجه‌ره‌یه‌کی هه‌یویه‌ بۆ باشتربوونی ژیان له‌ ناوچه‌ گوندنشینه‌کان و چاککردنه‌وه‌ی ئه‌و کێشانه‌ی که‌ سه‌ریان هه‌لداوه‌ و پێگه‌ری ده‌که‌ن له‌ دارمانی پێکهاته‌ی کۆمه‌لایه‌تی گونده‌کان و رووبه‌رووبوونه‌وه‌ی دیاردی کۆچی گوندنشینه‌کان. وه‌

زانباریه‌کانی توێژینه‌وه‌

به‌رواری توێژینه‌وه‌:

وه‌رگرتن: ۲۰۲۴/۳/۲۴

په‌سه‌ندکردن: ۲۰۲۴/۵/۱۳

ب‌لاو کردنه‌وه‌: هاوین ۲۰۲۵

وو‌شه‌ سه‌ره‌کییه‌کان:

Enlightenment,
Enlightened Village,
Strategy in ICT, Rural
Development, Urban

رۆشنىبىركردنى گوندەكان دەبىتە ھۆى باشتىركردنى كوالىتى ژيانى گوندنشىنەكان.

ئەم توڭزىنەوہىيە بەدواداچوون بوو لە ھەلۆمەرجى ھەنووکەيى و پلاندانان بۇ رۆشنىبىركردنى گوندەكانى شارى كەلار، لە پارىزگاي سلىمانى لە عىراق، لەسەر ئەم بنەمايە، شىوازيكى وەسفكەر لەسەر بنەماى شىكارى بەراوردكارى بەكارھىنرا بۇ گەپان بۇ زانيارى و كۆكردنەوہى زانيارى كە سود لە شىوازي مەيدانى و ئامرازەكانى پرسىيارنامە وەردەگىرئىت.

دانىشتوانى ئامارى توڭزىنەوہىيە چوار شارەدپى شارى كەلار بوو، سى گوند لە ھەر شارەدپىيەك بە شىوہىيەكى ھەرەمەكى ھەلبۇزىردان و بە شىوہىيەكى گشتى بە بەكارھىنرانى ھاوكيشەى كۆكردنەوہى وەلام. لە كۆى گشتى 262 مالى لەم ناوچەيە و بە كەلك وەرگرتن لە فۇرمى راپرسى، 151 نمونە ئامادە كران بۇ كۆكردنەوہى زانيارى. وە بە پشكىنى رەوايەتى پرسىيارنامەكە و بە يارمەتى ئامارى بە دەستكەوتوو، متمانەپىكرائى پرسىيارنامەكەش پشتراستكرايەوہ.

لە ئەنجامى ئەم توڭزىنەوہىيە دەرکەوت كە ژىرخانى ھەنووکەيى بۇ رۆشنىبىركردن لە گوندەكانى شارى كەلار لە دۇخىكى ناپىكيداىە، سەبارەت يەئاستى زانين و زانيارى خەلكى ناوچەكە پىكھاتە پىشكەوتوو و پىشگىريەكانى بەدپەننانىكى رۆشنىبىرى لە گوندەكانى شارى كەلاردا جىي ئومپىدنين.

پىشەكى:

بەكارھىنرانى پلاتفۆرمى تۆپى كۆمەلەيەتى لە سەردەمى نويدا لە ھەموو بابەتەكانى بەرپۆھەردنەكاندا بەربلاو بوو. يەكەك لەو بوارانەى كە دەتوانرئى ئەم پلاتفۆرمە بە شىوہىيەكى دروست بەكاربھىنرئىت، ناوچە گوندنشىنەكانە. ئەوہى ئامارەكان لە سىستەمى پەيوەندى و تەكنەلۆژياى زانيارىدا نیشان دەدەن، ئاستى بەرزى دزەكردنى ئىنتەرنېتە لە ناوچە گوندنشىنەكاندا، كە

له سهرانسهرى جيهاندا به شيويهه كى سهرنجراكيش زياد دهكات. پۆشنبيركردنى ناوچه گوندنشينهكان به واتاي بهكارهينانى بهسوودى ئامرازهكانى پهيوهندى و زانيارى به مهبهستى ئاسانكارى پيشكهشكردى خزمهتگوزارييهكان بۆ ئامانجى كۆمهلگه، ئەم كارە ئیستا به شيويههكى كارا له زۆريك له ولاتانى ئهوروپيدا پيشكهش دهكریت، ئەزموونى سهركهوتوو له بواری پۆشنبيربوون له ئاسيادا ههبووه، و ئەو ئەنجامانەى لهو ئەزموونەوه بهدهست دیت، پهنجهرهيهكى ئوميدە بۆ باشتركردنى ژيان له ناوچه لاديبههكان و چاككردنى ئەو كيشانەى كهسهرهيهلداوهو پيگري لهتيكچوونى پيكهاته كۆمهلايهتبييهكان و داگيركردنى نهوه نوپكان بۆ ژيانى شار به هيوای سوود وهرگرتن له گهشەى شارهكان و لاوازكردنى دياردهى كۆچى گوندنشينهكان. وه لهم پوووهوه دهتوانریت بليين ولاتانى جيهانى سيههم و ناوچه گوندنشينهكان دهتوانن كواليتى ژيانى گوندنشينهكان باشتربكهن به باشتركردنى تهكنهلوژياى زانيارى و پۆشنبيركردنى گوندهكان (بههراميان، 2018: 37) بۆ نموونه له هيندستان كواليتى ژيانى گوندنشينهكان باشتربوو كاتيك پۆشنبيركردنى گوندهكان بهدى هات (راو، 2007: 75). ههرچهنده بهكارهينانى تهكنهلوژياى نوئ بۆ دانىشتوانى ناوچهيهكى جوگرافى كه به شيويههكى بهرفراوان تيكهله به ژيانى پۆزانەى مرۆقهكانه له جيهانى ئەمپۆدا، وه دياردهى گوندى پۆشنبيير و ئاسانكارى بۆ گوژپين و گهشهپيدانى گوندهكان به پيكهاتهى نهريتى بۆ گونده پيشكهوتوووهكان هاوتهريب لهگهله تايبهتمهندييهكانى پيناسهكانى گوندى پۆشنبيير بابتهتيكه كه له پيکار و پيوهرهكانى پلانى گهشهپيدانى گوندهكان له بهرنامهكاندا جيگير كراوه له زۆربهى ولاتانى كۆمهلگه جيهانييهكانى ئەمپۆدا. بهلام له ولاتى عيراق جياواز له ولاتانى پيشكهوتنخواز، ههرچهنده له پلانى حكومهته نوپيهكاندا ئاماژهى نووسراو ههيه بۆ بهكارهينانى سيستهمى پهيوهندى و تهكنهلوژياى زانيارى، بهلام له پرووى كردارييهوه چالاكيبه رجهسته و دانوستانكارى نهبووته بينراو. ليكۆلينهوهكانى ئيستا لهو بوارهدا ههول دهدهن وهلامى ئەم پرسياره سهرهكيبه بدهنهوه، كه چۆن ههنگاوئيك بهرهو پيشهوه بنين بۆ ئەوهى گوندهكانى ههرپمى كوردستان پۆشنبييرترين و بۆ ئەم مهبهستهش به شيويههكى كردهيبى و ليكۆلينهوه، به ههلبژاردنى شارى كهلار، بۆ پيداچوونهوه و دۆزينهوهى ئەو كيشانەى كه ههن له ئيستادا باس له پۆشنبيركردنى گوندهكانه و ههولدهدات وهلامى

ئه‌و پرسپاره‌یه‌که‌ باده‌وه‌ که‌ چۆن پلان بۆ پۆشنبیرکردنی گونده‌کانی شاری که‌لار داده‌نیت به‌ جه‌ختکردنه‌وه‌ له‌سه‌ر رێبازی کوالیتی ژبان له‌ گونده‌کانی شاری که‌لار.

ICT زاراوه‌یه‌کی فراوانه‌ که‌ کۆمه‌لیک ته‌کنه‌لۆژیای به‌ر‌فراوان له‌خۆده‌گرێت، له‌ زۆر ساده، وه‌ک خزمه‌تگوزارییه‌کانی نامه‌ ناردنی کورتی ته‌له‌فۆنه‌وه‌، تا ده‌گاته‌ ئه‌وانه‌ی که‌ زۆر ئالۆزن، وه‌ک چاره‌سه‌ری نه‌رمه‌کالا پێشکه‌وتوو‌ه‌کان. به‌هۆی گونجاوییه‌که‌یه‌وه‌، ICT له‌ ناوچه‌ گوندنشینه‌کان و که‌رتی کشتوکالا به‌کارهێنراوه‌ که‌ باوترین که‌رت له‌ ناوچه‌ گوندنشینه‌کاندا. توێژینه‌وه‌کانی گونده‌ زیره‌که‌کان به‌ ئامانجی دۆزینه‌وه‌ی کێشه‌ و کێشه‌کانی ژبانی پۆژانه‌ی دانیش‌توانی گونده‌کان و چاره‌سه‌رکردنی ئه‌و ته‌حه‌ددایانه‌ و دۆزینه‌وه‌ی چاره‌سه‌ر بۆیان به‌ به‌کارهێنانی سووده‌کانی دیجیتاڵکردن و ته‌کنه‌لۆژیای زانیاری و په‌یوه‌ندی (ICT) ئه‌نجام ده‌درێت (فیزۆزی، ۲۰۱۸). بۆ که‌مکردنه‌وه‌ی ئه‌م نایه‌کسانییانه‌ و باشت‌کردنی ژبانی گوندنشینه‌کان.

2-1 سووده‌کانی ICT

لیکۆلینه‌وه‌ له‌ گونده‌ زیره‌که‌کان ئامانجی دۆزینه‌وه‌ی کێشه‌ و گرفته‌کانی ژبانی پۆژانه‌ی دانیش‌توانی گونده‌کانه‌، بۆ مه‌به‌ستی باشت‌کردنی کوالیتی ژبان. ئه‌وان به‌ به‌کارهێنانی سووده‌کانی ته‌کنه‌لۆژیای دیجیتاڵی و زانیاری و په‌یوه‌ندی (ICT) ئه‌نجام ده‌درێن (Vaiswizi and Litras, 2018: 7) بۆ که‌مکردنه‌وه‌ی ئه‌م نایه‌کسانییانه‌ و باشت‌کردنی ژبانی دانیش‌توانی گونده‌کان، ئه‌م‌پۆ پێویسته‌ ته‌کنه‌لۆژیا و ده‌ست‌پراگه‌یشتن به‌ هێلی ئینتەرنیت له‌ب‌ری هه‌ل‌ب‌زاردنی یه‌که‌مایه‌تییه‌ک به‌کارهێن‌ریت به‌ شێوه‌یه‌کی به‌ر‌فراوان، (Komorovski et al., 2020: 13-14).

هه‌روه‌ها ته‌کنه‌لۆژیای زانیاری و په‌یوه‌ندیکردن له‌ ناوچه‌ گوندنشینه‌کان و که‌رتی کشتوکاڵیشدا به‌کارهێنراوه‌ به‌هۆی کاریگه‌ری تێچوونه‌که‌یه‌وه‌ که‌ زۆرت‌رین فریکۆی‌نسی به‌کارهێنانی له‌ ناوچه‌ گوندنشینه‌کاندا هه‌یه‌.

سووده‌کانی به‌کارهێنانی ته‌کنه‌لۆژیای زانیاری و په‌یوه‌ندی له‌ ناوچه‌ گوندنشینه‌کاندا بریتیه‌ له‌ دا‌بین‌کردنی ئامرازی هه‌رزان بۆ په‌یوه‌ندیکردن و جێبه‌جێکردنی که‌م تێچوون، هه‌ل‌گرتن و گواستنه‌وه‌ی زانیاری به‌ شێوه‌ی ئۆنلاین، سه‌ره‌له‌دان‌ی مۆدی‌لی نوێی کارامه‌ی بازرگانی، شێوازی نوێی هاوکاری و

زیادکردنی داواکاری بۆ خزمەتگوزارییه‌کانی زانیاری کشتوکالی و گوندنشینان. ئەمەش کاریگەری راستەوخۆی لەسەر باشتەرکردنی کوالیتی ژیاڵی گوندنشینەکان هەیه (George et al., 2011: 352).

سوودەکانی وەبەرھێنان لە گەشەپێدانی گوندە زیرەکاندا دوو لایەنە. ئەوانە ی سوود بە دانیشتوان دەگەیهنن، ژیاڵیان ئاسانتر و سادەتر دەبێت، هەروەھا ھۆکار دەبێتە کۆمەڵگەیه‌کی بەھێزتر و خۆراگرتەر و سەرەخۆتر و پەيوەستتر.

وەک ئامرازیک کاردەکات بۆ باشتەرکردنی خزمەتگوزارییه‌کان لە ناوچە گوندنشینەکان و ئاسانکردنی کارکردنی گوندەکان، ئەمەش دەبێتە ھۆی گەشەپێدانی گشتی دانیشتوانی گوندەکان و کوالیتی ژیاڵیان (پلۆچا، ۲۰۱۹: ۵۹۵-۵۹۴).

3-1. ئامانجەکانی توێژینه‌وه:

ئامانجەکانی ئەم توێژینه‌وه‌یه ی ئیستا وەک "توێژینه‌وه‌یه‌کی بنەرەتی" بریتییه لە لیکۆلینه‌وه، وەسفکردن، ڕوونکردنەوه، تیگەیشتن لە کێشە ی زیرەککردنی گوندەکان و پێشنیارکردنی چارەسەری کاریگەر لە جێبەجێکردنی ئەو بابەتانە ی پەيوەستن بە زیرەککردنی گوندەکان لە بواری توێژینه‌وه‌دا، ئەم توێژینه‌وه‌یه ئامانجی جێبەجێکردنییه‌تی science in line with دا بینکردنی چارەسەر بۆ ئاسانکاری و خۆشگوزەراڵی ژیاڵی مرۆف بە تاییه‌تی ئەو فاکتەر و پیکھاتانە ی دەستنیشان کردووه‌ که کاریگەرن لەسەر پلاندانان بە ئاراستە ی ئەو ی گوندەکان، زیرەکتر بکەن.

1-3-1. ئامانجی سەرەکی:

ئامانجی سەرەکی ئەم توێژینه‌وه‌یه بریتییه لە پلاندانان بۆ زیرەککردنی گوندەکانی شاری کەلار لە پارێزگای سلیمانی عێراق.

2-3-1. ئامانجە لاوه‌کیه‌کان:

أ- دەستنیشانکردنی دۆخی ژێرخانی ئیستا بۆ بیناسازی زیرەک لە گوندەکانی شاری کەلار.

ب- لیکۆلینه‌وه له ئاستی زانیاری و زانیاری خه‌لکی ناوچه‌که بۆ زیره‌کترکردنیان له گونده‌کانی شاری که‌لار.

ج- پلاندانان و ده‌ستنیشانکردنی کاریگه‌رییه‌کانی زیره‌کبوونی گونده‌کان له‌سه‌ر کوالیتی ژیا‌نی خه‌لکی په‌سه‌ن له گونده‌کانی شاری که‌لار.

4-1. کیشه‌ی تو‌یژینه‌وه:

1. ژیرخانی هه‌نوکه‌یی بۆ بیناسازی زیره‌ک له گونده‌کانی که‌لار له چ دۆخ‌کدا‌یه؟
2. ئاستی زانیاری و زانیاری خه‌لکی ناوچه‌که بۆ بیناسازی زیره‌ک له گونده‌کانی شاری که‌لار له چ ئاست‌یکه؟
- 3- زیره‌ککردنی گونده‌کان له‌سه‌ر کوالیتی ژیا‌نی خه‌لکی په‌سه‌ن له گونده‌کانی که‌لار چ کاریگه‌رییه‌کی هه‌یه؟
- 4- چ پیکهاته‌یه‌کی به‌رپوه‌بردن کاریگه‌ره له‌سه‌ر به‌دییه‌ییانی زیره‌کی گونده‌کان؟

5-1. گریمانه‌کانی لیکۆلینه‌وه:

1. دۆخی ژیرخانی ئیستا گونجاوه بۆ بیناسازی زیره‌ک له گونده‌کانی شاری که‌لار.
2. ئاستی زانیاری و زانیاری خه‌لکی ناوچه‌که گونجاوه بۆ زیره‌ککردن له گونده‌کانی که‌لار.
3. زیره‌کبوونی گونده‌کان کاریگه‌ری له‌سه‌ر کوالیتی ژیا‌نی خه‌لکی په‌سه‌ن له گونده‌کانی شاری که‌لار ده‌بێت.
4. پلان و پیکهاته‌کانی به‌رپوه‌بردنی ده‌ستنیشانکراو کاریگه‌رن له‌سه‌ر درککردن به زیره‌کی گونده‌کان نه‌گه‌ر به‌کاربه‌ی‌نرێن.

6-1. گرنگی و پێویستی تو‌یژینه‌وه:

له‌گه‌ڵ فراوانبوونی ته‌کنه‌لۆژیای زانیاری له‌م سالانه‌ی دوا‌یدا به‌تایبه‌تی له ناوچه گوندن‌شینه‌کان و کاریگه‌رییه‌کانی له‌سه‌ر کوالیتی ژیا‌نی دانیش‌توانی هه‌ریمی کوردستانی عێراق، پێویستی گرنگ‌یدان

به زیره‌ککردنی گونده‌کان به ئامانجی باشت‌رکردنی کوالیتی ژیان سهرنجی دراوه. باشت‌رکردنی کوالیتی ژیان له پێگه‌ی ته‌کنه‌لۆجیای زانیارییه‌وه ده‌توانی‌ت ئاسته‌نگه‌کانی چه‌ند ساله‌ی ئه‌م دواییه‌ی عیراق به‌هۆی شه‌ر و کۆرۆنا و تیرۆر که‌م بکاته‌وه. له‌م لیکۆلینه‌وه‌یه‌دا، دامه‌زراوه‌ زیره‌که‌کان به‌پێی پێویستی و ئامانجی گوندن‌شینه‌کان، ئاستی ده‌ست‌پاگه‌یشتن‌یان به‌و زانیاری و زانیاریانه‌ی که‌ پێویستن بۆ به‌کاره‌ینانی دامه‌زراوه‌ زیره‌که‌کان له‌ به‌رامبه‌ر کێشه‌کان و کاریگه‌رییان له‌سه‌ر سه‌رچاوه‌ مرۆپیه ناو‌خۆپیه‌کان و پێکهاته‌کانی ژێرخانی له‌ گونده‌کان و خێرای به‌کاره‌ینانی ته‌کنه‌لۆجیای نوێ له‌ گونده‌کان شاری که‌لار لیکۆلینه‌وه‌ی له‌سه‌ر ده‌کرێت و به‌ پۆل‌نکردنی گونده‌کان له‌ پرۆوی ده‌ست‌گه‌یشتن له‌ هه‌لومه‌رجی پێویست بۆ پێناسه‌کردنی گوندی‌کی زیره‌ک، به‌راورد و لیکۆلینه‌وه‌ له‌و ئاسته‌نگانه‌ی به‌رده‌م په‌ره‌پێدانی ته‌کنه‌لۆجیای زانیاری و کوالیتی ژیان له‌م جو‌ره‌ گوندانه‌ و هه‌ول‌دان بۆ دا‌بین‌کردنی مۆدیل‌ی‌کی گونجاو بۆ ئێمه‌ پلان له‌و پرۆوه‌وه‌ داده‌نێین. ئه‌نجامی ئه‌م توێژینه‌وه‌یه‌ ده‌توانی‌ت پێگه‌یه‌ک بێت بۆ یارمه‌تیدانی ئامانجی حکومه‌تی ئه‌لیکترۆنی له‌ حکومه‌تی هه‌ریمی کوردستان، و به‌شه‌ خزمه‌ت‌گوزارییه‌کانی وه‌ک په‌یوه‌ندییه‌کان، به‌شی کشتوکاڵ و ئازه‌لداری، و ناوه‌نده‌کانی گه‌شه‌پێدانی گونده‌کانی ده‌توانن سوود له‌ ئه‌نجامی توێژینه‌وه‌که‌ وه‌ربگرن.

7-1 گه‌فته‌کانی توێژینه‌وه‌

1. سنووردارکردن له‌ به‌ده‌سته‌پێدانی سه‌رچاوه‌ی زانیاری به‌لگه‌دار و به‌سوود که‌ له‌ باب‌ه‌ته‌کانی ئاماریدا پێویست بوون
2. هاوکاری و هاوکاری سنوورداری داموده‌زگا و پێک‌خراوه‌ په‌یوه‌ندی‌داره‌کان له‌ پێدانی زانیاری پێویست
3. بێ‌کاریگه‌ری زۆربه‌ی ئاماره‌کان و زانیارییه‌ نوینه‌کراوه‌کان له‌ فه‌رمانگه‌کان.
- 4- ناته‌بایی له‌ زانیاری و ئاماری کتێبخانه‌کان که‌ له‌ به‌ش و پێک‌خراوه‌ جیاوازه‌کاندا به‌رده‌ستن، ئه‌مه‌ش بووه‌ هۆی سه‌ر‌لێش‌پاوی زیاتر بۆ توێژه‌ر له‌ کۆکردنه‌وه‌ی زانیارییه‌ سه‌ره‌تاییه‌کانی توێژینه‌وه‌که‌دا.
5. په‌رشوبلاوی و دووری بوونی گونده‌ نمونه‌پیه‌کان و پێگای زۆر درێژ به‌ پێگای نیوان گونده‌کانی نه‌شیاو

7. سنووردارکردنی نه‌ریتی و پیکهاته‌ی کولتووری نه‌گونجاو و هاوکاری نه‌کردنی نمونه‌کان له وه‌لامدانه‌وه‌ی ته‌واوه‌تی بژارده‌کان

1-8 میتۆده‌کانی توێژینه‌وه:

شیوازی توێژینه‌وه بریتیه له کۆمه‌لیک شیواز و ته‌کنیک که له جیبه‌جیکردن و نه‌جامدانی توێژینه‌وه‌دا به‌کارده‌یت له لیکۆلینه‌وه له کیشه‌که‌دا، که بریتیه لهو شیوازانیه‌ی که له کۆکردنه‌وه‌ی داتا و زانیاریدا به‌کاره‌ینراون، ته‌کنیکه ئامارییه‌کان بۆ دۆزینه‌وه‌ی په‌یوه‌ندی نیوان داتا و دۆزینه‌وه‌کان، به‌مه‌به‌ستی روونکردنه‌وه‌ی ده‌ره‌نجامه‌کان له شیوازی وه‌سفکردن و بۆ تاقیکردنه‌وه‌ی گریمانه‌کان شیوازی شیکاری به‌کارده‌هێنرێت. هه‌روه‌ها بۆ پێوانه‌کردنی ئاستی به‌کاره‌ینان و به‌کاره‌ینانی ئاسانکارییه‌کان له گونده‌کانی لیکۆلینه‌وه‌دا، به‌پشتبه‌ستن به‌لیکۆلینه‌وه به‌لگه‌نامه‌یه‌یه‌کان، نیشاندەر و بابته‌کان به‌شیوازی راپرسی کۆده‌کرینه‌وه و هه‌له‌سه‌نگیندرین. به‌گشتی له‌رووی روونکردنه‌وه و پشکنینی گریمانه‌کانه‌وه، شیوازیکی راپرسییه له‌سه‌ر بنه‌مای راپرسی که تیايدا گرنگترین بواره‌کانی په‌یوه‌ست به‌کوالیتی ژيان بریتین له‌کوالیتی په‌روه‌رده، کوالیتی تهن‌دروستی و سه‌لامه‌تی، کوالیتی شوینی نیشه‌جی‌بوون ژینگه، کوالیتی ژینگه، کوالیتی ژیرخانی، کوالیتی دامه‌زراندن و داهات و کوالیتی کاته‌کانی پشوو پێوانه و هه‌له‌سه‌نگاندنی بۆ کراوه، به‌شیوه‌یه‌کی ئاماری.

1-9 پلانی توێژینه‌وه:

توێژینه‌وه‌که دابه‌شکراوه بۆ دوو ته‌وه‌ر، ته‌وه‌ری یه‌که‌م تاییه‌ته به‌ناساندنی ناوچه‌ی توێژینه‌وه و میژووی به‌کاره‌ینانی ئینته‌رنێت له‌عیراقد، وه ته‌وه‌ری دووهم تاییه‌ته‌که‌راوه به‌دابه‌شبوونی په‌گه‌زی نمونه‌کان له‌ناوچه‌ی توێژینه‌وه.

هه‌رچه‌نده له یاسای ئه‌وروپادا پێناسه‌یه‌کی یاسایی بۆ "گوندی زیره‌ک" نییه، به‌لام کۆمه‌لیک گۆرانه‌کی جیاوازه‌یه که په‌یوه‌ندییان به‌مه‌که‌وه هه‌یه، چ له‌رووی به‌شداریکردنی کۆمه‌لگا و چ له‌رووی به‌کاره‌ینانی ئامرازه‌کانی دیکه‌ی جیتاله‌وه.

ده‌کرێ هه‌مان شت له‌باره‌ی زیره‌کییه‌وه‌ بگوترێ به‌ مانای به‌شداریی خه‌لکی ناوچه‌که‌ له‌ هه‌لومه‌رجی ئابووری، کۆمه‌لایه‌تی یان ژینگه‌یی و هه‌مان هاوکاری له‌گه‌ڵ پیکهاته‌کانی دیکه‌، داهێنانه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کان و پێشکه‌وتنه‌کانی سه‌رکردایه‌تی. ته‌کنه‌لۆژیای دیجیتالی ده‌توانرێت له‌ زۆر لایه‌نی ژيان و کارکردن له‌ ناوچه‌ گوندنشینه‌کاندا به‌کاربه‌یئرێت.

چه‌مکی "گه‌شه‌پێدانی زیره‌ک" ئاماژه‌یه‌ بۆ وه‌رگرتنی چاره‌سه‌ری زیره‌ک له‌ که‌رتی گشتی و تایبه‌تدا له‌ چوارچۆیه‌ی سیاسه‌تی جۆراوجۆردا، وه‌ک ده‌ستپاگه‌یشتن به‌ خزمه‌تگوزارییه‌کان، فراوانکردنی زنجیره‌کانی دابینکردنی خۆراک بۆ ماوه‌یه‌کی کورت و فراوانکردنی دابینکردنی ئاو. نوێبوونه‌وه‌ به‌ پشتبه‌ستن به‌ چه‌مکی سه‌ره‌کی "گوندی زیره‌ک"، گوندی زیره‌ک له‌ سالێ ۲۰۲۰دا تیشک ده‌خاته‌ سه‌ر په‌ره‌پێدانی دامه‌زراوه‌یی، سه‌رچاوه‌ سروشتیه‌یه‌کان، زنجیره‌کانی شیکاری خزمه‌تگوزاری، خزمه‌تگوزارییه‌کانی په‌یوه‌ندی زیره‌کی شه‌فاف، ژێرخانی و به‌رپرسیاریتی تاکه‌که‌سی.

ته‌وه‌ری یه‌که‌م

سنوری ناوچه‌ی لیکۆلینه‌وه‌:

قه‌زای که‌لار یه‌کیکه‌ له‌ قه‌زاکانی ئیداره‌ی گه‌رمیان له‌ پارێزگای سلێمانی له‌ هه‌رێمی کوردستان له‌ عێراق. ناوه‌نده‌که‌ی شارۆچکه‌ی که‌لاره‌. ژماره‌ی دانیشتوانی بریتیه‌ له‌ ۲۲۸،۵۴۳ که‌سه‌. قه‌زای که‌لار له‌ سالێ ۱۹۷۰دا پیکه‌ینرا، له‌ سنووری پارێزگای که‌رکووک و هه‌ردوو ناحیه‌ی شێروانه‌ و ناحیه‌ی پێبازی پێوه‌ به‌سترایه‌وه‌ که‌ پێشتر سه‌ر به‌ قه‌زای کفری بوون له‌ سالێ ۱۹۷۵دا خراوه‌ته‌ سه‌ر پارێزگای سلێمانی. ئه‌م قه‌زایه‌ پیکهاته‌وه‌ له‌ چوار ناحیه‌: ناحیه‌ی ناوه‌ندی قه‌زای که‌لار، ناحیه‌ی رزگاری، ناحیه‌ی پێباز، ناحیه‌ی شێخ ته‌ویل. قه‌زای که‌لار هاوسنووره‌ له‌گه‌ڵ؛ له‌ باکووره‌وه‌ قه‌زای قه‌رده‌اغ و قه‌زای چه‌مچه‌مال. له‌ باشووره‌وه‌ قه‌زای خانه‌قین و قه‌زای کفری. له‌ رۆژه‌ڵاته‌وه‌ قه‌زای ده‌ربه‌ندیخان و قه‌زای خانه‌قین، له‌ رۆژاواوه‌ قه‌زای کفری. وه‌ک له‌ نه‌خشه‌ی (1) دیاره‌.

پووبه‌ری ئه‌م قه‌زایه‌ (۱۶۹۸کم^۲) یه‌ له‌ (۸،۴۱٪) پارێزگای سلێمانی پیکه‌هێنێت. وه‌ ته‌واوی دانیشتوانی ئه‌م قه‌زایه‌ کوردن، به‌ پێی پێشبینی ده‌سته‌ی ئاماری حکومه‌تی هه‌رێمی کوردستان بۆ سالێ ۲۰۲۰ دانیشتوانی ئه‌م قه‌زایه‌ (۲۲۸،۵۴۳) که‌سه‌. پیکهاته‌وه‌، له‌ (۱۶۸) گوند. (20) گوندمان

وه‌رگرتوه وه‌ك نمونه له ژماره‌و پووبه‌ر و ژماره‌ی دانیش‌توان، گه‌وره‌ترین پووبه‌ر له گوندی گۆبانه له ناوه‌ندی قه‌زای كه‌لار به پووبه‌ری 65,500 كم2 وه زۆرت‌ترین دانیش‌توانیش له گوندی زهماوه‌نگه‌یه كه ده‌گاته 494 كه‌س، وه له ناوه‌ندی ناحیه‌ی رزگاریش گوندی تووقوته به پووبه‌ری 20300 كم2 وه پووی دانیش‌توانیشه‌وه گوندی پیازه‌جاره كه ده‌گاته 228 كه‌س وه له ناحیه‌ی پیبازیش گوندی سه‌ی مه‌حمود و بی پەش و گه‌رمكه‌ره‌شن به پووبه‌ری 18750 كم2، وه له پووی دانیش‌توانیشه‌وه گوندی سه‌ی مه‌حمود زۆرت‌رینه كه ده‌گاته 212 كه‌س وه له ناحیه‌ی شیخ ته‌ویل گوندی به‌كر بایفه به پووبه‌ری 270750 كم2 وه زۆرت‌ترین دانیش‌توانیش له گوندی كورده‌میر احمده كه ده‌گاته 155 كه‌س. وه‌ك له خشته‌ی (1) و نه‌خشه‌ی (2) دیاره.

گوڤاری قه‌لای زانست

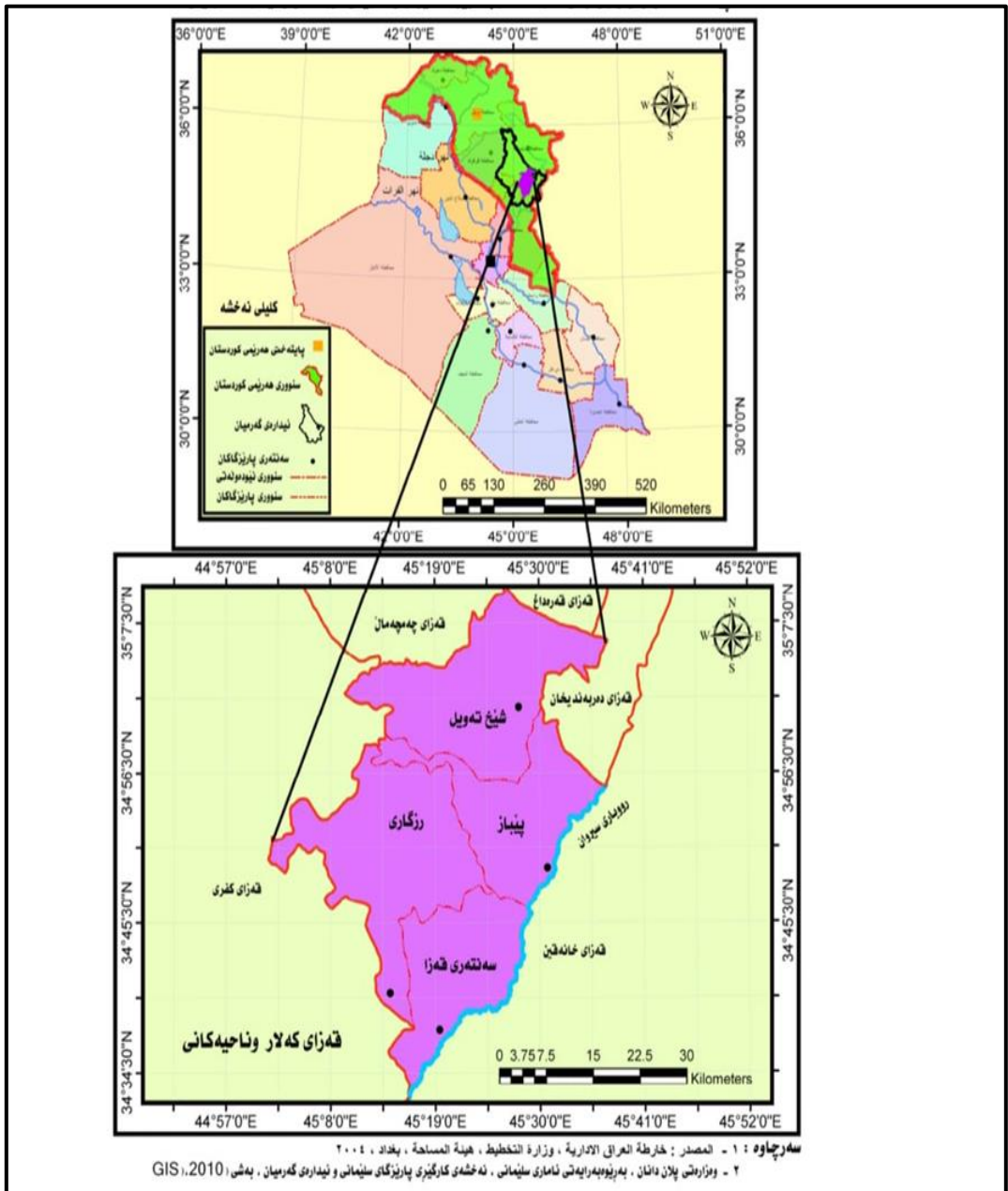
گوڤاریکی زانستی وه‌ری باوه‌پیکراوه له لایه‌ن زانکۆی لوبانی فه‌ره‌نسی ده‌رده‌جیت-هه‌ولیر-کوردستان-عیراق

به‌رگی (۱۰) - ژماره (۲)، هاوین ۲۰۲۵

ژماره‌ی تۆماره‌ی نیوده‌له‌تی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

نه‌خشه‌ی (1) پینگه‌ی نه‌سترۆنۆمی و جوگرافی قه‌زای که‌لار به‌ گویره‌ی عیراق وه‌ه‌ریمی کوردستان

گوڤاری قه‌لای زانست

گوڤاریکی زانستی وهرزی باوه‌پیکراوه له لایهن زانکۆی لوبنانی فەرهنسی دهرده‌جیت-هه‌ولیر-کوردستان-عیراق

به‌رگی (۱۰) - ژماره (۲)، هاوین ۲۰۲۵

ژماره‌ی تۆماره‌ی نیوده‌له‌تی: ISSN 2518-6558 (Print) - ISSN 2518-6566 (Online)

و ئیداره‌ی گهرمیان

ژماره	ناوی گوند	پووبه‌ر/کم	ژماره‌ی دانیشتوان
۱	ناوه‌ندی قه‌زای که‌لار	۱۰۲,۵۶۱	۱۸۳۸۶۳
۲	عیسایی	۱۲,۸۷۵	۴۸۳
۳	گوڤان	۶۵,۵۰۰	۴۲۹
۴	زه‌ماوه‌نگه	۶۵۸۳	۴۹۴
۵	نازی بچووک	۵۴۳۳	۹۰
۶	ناوه‌ندی ناحیه‌ی رزگاری	۶۵,۳۳	۴۴۹۷۵
۷	تووقوت	۲۰,۳۰۰	۲۲۳
۸	بوقة	۵,۳۵۰	۲۷۶
۹	ته‌یمان	۲۲,۳۳	۷۷
۱۰	پیازه‌جار	۱۲,۹۲۵	۲۲۸
۱۱	ناوه‌ندی ناحیه‌ی پیباز	۵,۴۵	۷۳۱۴
۱۲	سه‌ی محمود	۱۸,۷۵۰	۲۱۲
۱۳	زاووت	۱۱,۳۳	۵۴
۱۴	بی ره‌ش	۱۸,۷۵۰	۱۲۲
۱۵	گهرمکه‌ره‌ش	۱۸,۷۵۰	۱۴۱
۱۶	ناوه‌ندی ناحیه‌ی شیخ ته‌ویل	۱۸,۲۵	۵۳۴
۱۷	کوردیه‌میر احمد	۱۷,۸۷۵	۱۵۵
۱۸	بکریایف	۲۷۰,۷۵۰	۱۳۳
۱۹	تم تمه	۷,۹۰۰	۱۰۹
۲۰	بساکان	۲۵,۳۵۰	۷۸

خشته‌ی ژماره (۱) ژماره‌ی گوند و دانیشتوان و پووبه‌ری (۲۰) گوند له قه‌زای که‌لار ۲۰۲۳

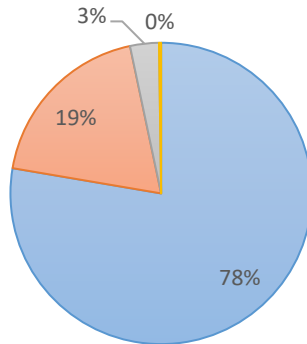
سه‌رچاوه: به‌ریوبه‌رایه‌تی گشته‌ی ئاماری گهرمیان، داتای بلاونه‌کراوه.

خشتەى ژمارە (2) ژمارەى دانىشتوانى ناوەندى قەزا و ناحىەكان بۆ سالى 2023

ژمارە	ناوى گوند	ژمارەى دانىشتوان	پژە %
١	ناوەندى قەزای کەلار	183863	78%
2	ناوەندى ناحىەى رزگارى	44975	19%
3	ناوەندى ناحىەى پىپاز	7314	3%
4	ناوەندى ناحىەى شىخ تەویل	534	0%

سەرچاوە: بەرپۆبەراییەتى گشتى ئامارى گەرمیان، داتای بۆلۆنەکراوە.

شێوەى ژمارە (1) ژمارەى دانىشتوانى ناوەندى قەزا و ناحىەكان بۆ سالى 2023

ناوەندى ناحىەى شىخ تەویل ناوەندى ناحىەى پىپاز ناوەندى ناحىەى رزگارى ناوەندى قەزای کەلار

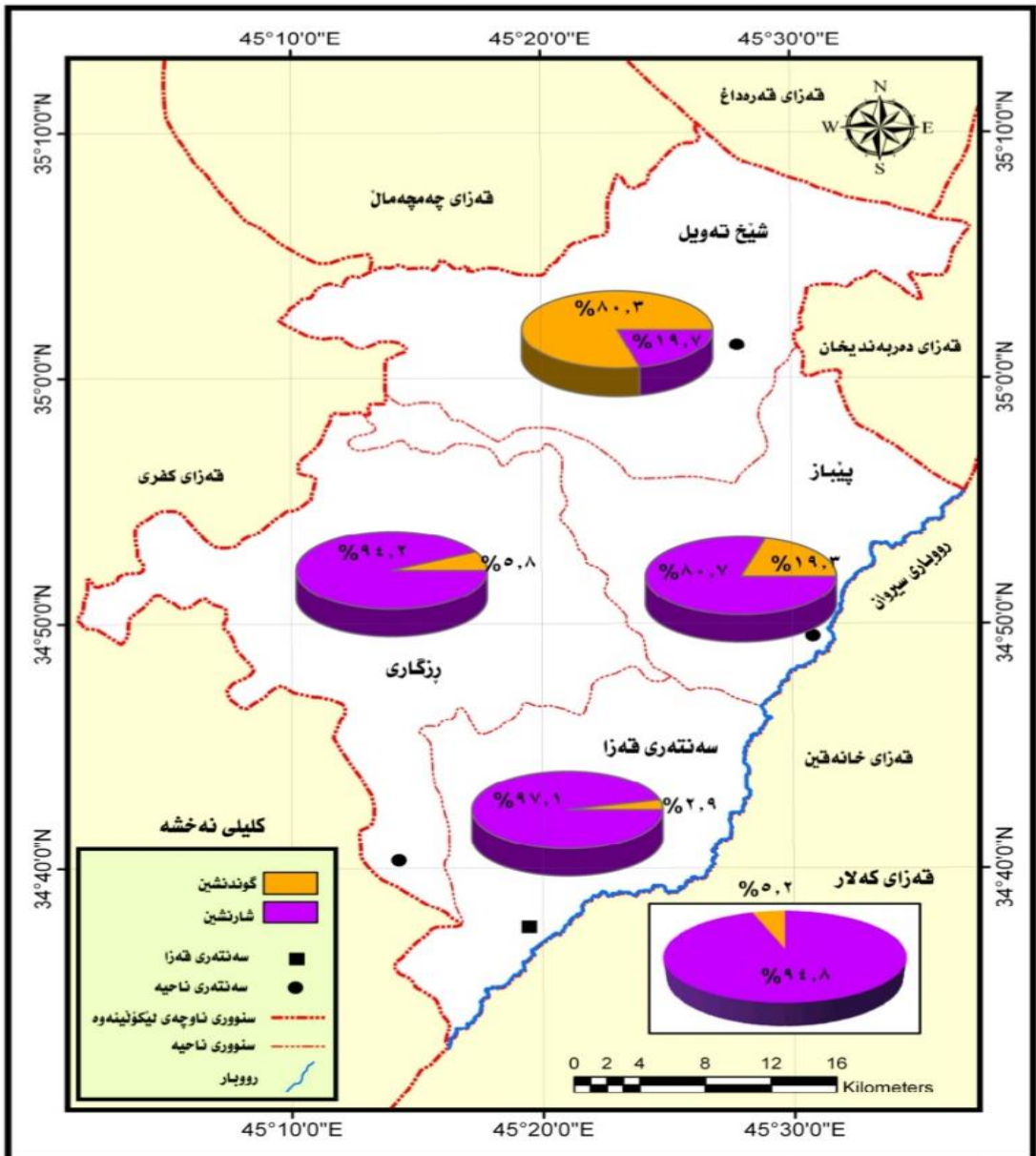
سەرچاوە: خشتەى (2)

گوڤاری قه‌لای زانست

گوڤاریکی زانستی وهرزی باوه‌پیکراوه له لایهن زانکۆی لوبنانی فهره‌نسی دهرده‌جیت-هه‌ولیر-کوردستان-عیراق

به‌رگی (۱۰) - ژماره (۲)، هاوین ۲۰۲۵

ژماره‌ی تۆماره‌ی نیوده‌له‌تی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

نه‌خشه‌ی (۴) دابه‌شبوونی دیموگرافی دانیشه‌توانی گوندنشین و شارنشین له‌شاری که‌لار

سه‌رچاوه: خشته‌ی (1).

لیکه‌وته‌ی گوندی دیجیتالی زیره‌ک: له‌سه‌ر بنه‌مای رپبازیکی یه‌گگرتوو بۆ گه‌شه‌پیدانی دیجیتالی، مۆدیلی گوندی زیره‌ک کاریگه‌ری خیرا له‌سه‌ر چه‌ندین ئامانجی گه‌شه‌پیدانی به‌رده‌وام به‌ده‌ست ده‌هینیت - وه‌ک ته‌ندروستی، بازرگانی، په‌روه‌رده و کشتوکال - به‌زیادکردنی ده‌ست‌پاگه‌یشتن له‌کۆتا میل و دلبابوون له‌وه‌ی که چاره‌سه‌ره دیجیتالییه دروسته‌کان ده‌گه‌نه خه‌لک. بلا‌وکردنه‌وه‌ی پلاتفۆرمی هاوبه‌شی یه‌گگرتوو گه‌شه‌پیدانی به‌رده‌وام که پیکهاتوو له‌ ژماره‌یه‌کی هه‌لبژێردراوی بۆکی بیناسازی ICT که ده‌توانرێت دووباره به‌کاربه‌یئرێته‌وه، به‌کارهینانی چه‌ندین چاره‌سه‌ری دیجیتالی یه‌گگرتوو له‌ بواره گه‌شه‌پیدانه یه‌که‌مایه‌تییه به‌رزه‌کاندا له‌ سه‌رانسه‌ری که‌رته‌کاندا - دا‌بینکردنی پێدا‌ویسته‌یه‌کانی ولات و به‌کاره‌ینه‌ر. ئه‌مه‌ش ده‌توانرێت په‌ره‌پیدانی خزمه‌ت‌گوزارییه دیجیتالییه‌کان له‌ بواره‌کانی وه‌ک ته‌ندروستی، په‌روه‌رده، کشتوکال، دارایی و بازرگانیدا بگ‌رێته‌وه. (itu.int/ar/ITU-D/ICT,2024)

دووهم: میژوو‌ی به‌کارهینانی ئینته‌رنێت له‌ عیراق:

به‌کارهینانی تۆری ئینته‌رنێتی جیهانی له‌ عیراق له‌ سالی 1998 دوا‌ی کردنه‌وه‌ی به‌شیک له‌ گه‌مارۆی ئابووری عیراق ده‌ستی پیکرد، به‌لام له‌ سالی 2000 ئه‌م خزمه‌ت‌گوزارییه خرایه به‌رده‌ستی پای گشتی و به‌ گشتی، له‌و کاته‌دا، زۆر نه‌بوون به‌کاره‌ینه‌رانی ئه‌م تۆره. به‌لام به‌هۆی گرانه‌های ئامپه‌ره‌کانی ئه‌و سه‌رده‌مه و خرایي خزمه‌ت‌گوزارییه‌کانی به‌کارهینانی سیسته‌مه‌که، وه‌رگرتن له‌ رپگه‌ی مانگی ده‌ست‌کرده‌وه و دووباره به‌سته‌نه‌وه و ئاراسته‌کردنی ئه‌و په‌یوه‌ندیانه بۆ به‌کاره‌ینه‌رانی شاره‌کان دواتر له‌ رپگه‌ی تۆری ته‌له‌فۆنه‌وه، واته به‌کاره‌ینانی ته‌کنه‌لۆجیای DAILUP یان به‌کاره‌ینانی تۆره‌کانی Wireless یان کێبلی بینایی بۆ کۆمپانیا گشتی و تایبه‌ته‌کان دروستکرا. له‌و ماوه‌یه‌دا ئه‌م خزمه‌ت‌گوزاریانه به‌ته‌نها له‌ عیراق له‌رپگه‌ی کۆمپانیا‌یه‌کی تۆری خزمه‌ت‌گوزاریی زانیاری نیوده‌وله‌تی (ناسراو به‌ ئوروک) پێشک‌ه‌ش ده‌کرا، له‌کاتیکدا ئاماره‌کان له‌ سالی 2000 دا ده‌ریان‌خست که نزیکه‌ی 12 هه‌زار و 500 به‌کاره‌ینه‌ری ئینته‌رنێت و 50 هه‌زار به‌کاره‌ینه‌ری سیسته‌می ئیمه‌یلی عیراقی هه‌بووه، (حیبب، 1976) به‌لام ئه‌مه ژماره‌که دواتر فراوانتر بوو، به‌تایبه‌تی دوا‌ی داگیرکردنی عیراق له‌ سالی ۲۰۰۳، که به‌ گشتی ئاماره‌کانی ئه‌م دوا‌یه ده‌ریان‌خست که ژماره‌ی به‌کاره‌ینه‌رانی ئینته‌رنێت له‌ عیراق

له‌ ساڵی ۲۰۱۴ دا سێ ملیۆن به‌کاره‌ینه‌ری تێپه‌پاندوو. وه‌ کۆمپانیای AQ به‌پۆه‌به‌ری سه‌ره‌کی ئەم خزمه‌تگوزارییه‌ له‌ عێراق. وه‌ وه‌زاره‌تی په‌یوه‌ندییه‌کان له‌ ساڵی ۲۰۲۰ راپه‌گه‌یاند که ژماره‌ی به‌کاره‌ینه‌رانی ئینتهرنێت له‌ عێراق ۳۰ ملیۆن به‌کاره‌ینه‌ری تێپه‌پاندوو. کۆمپانیای خزمه‌تگوزاری تۆری زانیاری نیوده‌وله‌تی گشتی. ئیستا سه‌ر به‌ وه‌زاره‌تی په‌یوه‌ندییه‌کانه‌، که راسته‌وخۆ پێش رووخانی رژیمی سه‌دام له‌ پێگه‌ی لینکی ئوروکه‌وه‌ ئینتهرنێتی دابه‌ش ده‌کرد، به‌ کاتژمێر، به‌ تێچوووی نزیکه‌ی یه‌ک دۆلار بۆ هه‌ر کاتژمێرێک، و دوا‌ی رووخانی رژیمی سه‌دام، (به‌ریوبه‌رایه‌تی پوسته‌و گه‌یاندنی گه‌رمیان، 2024) ئوروک به‌رده‌وام بوو له‌ دابینه‌کردنی landline Internet for بۆ ماوه‌ی چه‌ند ساڵێک به‌رده‌وام بوو، و سه‌ره‌پای بوونی کۆمپانیا تایبه‌ته‌کان، هه‌یشتا قۆرخکاری ئینتهرنێتی به‌ ناوی وه‌زاره‌تی په‌یوه‌ندییه‌کانه‌وه‌ هه‌یه‌، به‌لام حکومه‌ت خزمه‌تگوزاری تۆری زانیاری نیوده‌وله‌تی به‌ سه‌ره‌رشته‌ی وه‌زاره‌تی په‌یوه‌ندییه‌کان پێشکه‌ش ده‌کات دوا‌ی بانگه‌یشتکردنی کۆمپانیا ئه‌هلییه‌کان، به‌شێوه‌یه‌ک حکومه‌ت دوا‌ی به‌ده‌سته‌پێنانی ئەو خزمه‌تگوزارییه‌ به‌شێوه‌ی حکومه‌ت و دانانی له‌به‌رده‌ستی وه‌زاره‌تدا رێگه‌ به‌ وه‌زاره‌ت ده‌دات بیه‌روشیته‌وه‌ به‌ کۆمپانیا ئه‌هلییه‌کان له‌ ناوخۆی عێراق بۆ ئەوه‌ی له‌لایهن ئەو کۆمپانیایانه‌ دابه‌شکری‌ت به‌سه‌ر خۆیاندا به‌شداربووان، له‌م پووه‌وه‌ به‌ گشتی کۆمپانیاکانی په‌یوه‌ندی گشتی و زانیاری زانیاری له‌ غالب چه‌ند کۆمپانیایه‌ک خزمه‌تگوزاری پێشکه‌ش ده‌کهن له‌ عێراق، سه‌ره‌کیتربینیان له‌ خشته‌ی (1) دا خراوه‌ته‌پوو:

خشته‌ی (3) کۆمپانیا په‌یوه‌ندییه‌کان له‌ عێراقدا 2023

مه‌ودای ئاسمان	کۆمپانیای په‌یوه‌ندییه‌کانی ئاسیاسی	کۆمپانیای په‌یوه‌ندییه‌کانی مه‌سارات
تۆره‌کانی ئای کیو	کۆمپانیای کۆره‌ک	کۆمپانیای زه‌مین لینک
تیکه‌له‌ی قایبه‌ر	کۆمپانیای هه‌یکسابایت	کۆمپانیای زه‌ین تیلیکۆم

سه‌رچاوه‌: به‌ریوبه‌رایه‌تی پوسته‌و گه‌یاندنی گه‌رمیان، داتای ب‌لاونه‌کراوه‌.

کۆمپانیای په‌یوه‌ندی گشتی و زانیاری (که‌ کۆمپانیایه‌کی پشکی گشتی گشتگیره‌ و سه‌ر به‌ وه‌زاره‌تی په‌یوه‌ندییه‌کانه‌، که‌ دوو کۆمپانیای (کۆمپانیای پۆست و په‌یوه‌ندییه‌کان) و (کۆمپانیای خزمه‌تگوزاری

تۆپی زانیاری نیوده‌وله‌تی) له‌خۆده‌گریت و دوا‌ی یه‌کگرته‌وه و یه‌کگرته‌ی یاسایی ئەم دوا‌ییه‌ دروستکراوه‌).

له‌ هه‌ری‌م کوردستان چه‌ندین کۆمپانیای ئینتهرنیٲ خزمه‌تگوزاریان پێشکەش کردووه‌ که‌ سه‌ره‌کیت‌ری‌یان بریتین له‌ کۆمپانیای په‌یوه‌ندیه‌کانی ئاسیاسیٲ و کۆپه‌ک و میدیا.

خشته‌ی (4) کۆمپانیا په‌یوه‌ندیه‌کان له‌ هه‌ری‌م کوردستان 2023

کۆمپانیای په‌یوه‌ندیه‌کانی ئاسیاسیٲ	کۆمپانیای زه‌ین تیٲیکۆم	کۆمپانیای گۆران نیٲ
کۆمپانیای کۆرکی	تۆپه‌کانی ئای کیو	کۆمپانیای تی‌شک نیٲ
کۆمپانیای میدیا	کۆمپانیای نه‌ورۆز	کۆمپانیای پاشا

سه‌رچاوه‌ : به‌ری‌وبه‌رایه‌تی پوسته‌ و گه‌یاندنی گه‌رمیان ، داتای بٲاونه‌کراوه‌.

جگه‌ له‌و کۆمپانیایانه‌ که‌ خزمه‌تگوزاری پێشکەش ده‌کهن له‌ کوردستان، کۆمپانیا فه‌رمیه‌کانی عیراقیش به‌ شی‌وه‌یه‌کی یه‌کگرتوو خزمه‌تگوزاری پێشکەش ده‌کهن و وه‌ک له‌ خشته‌ی (۳) دا به‌ گشتی خراوه‌ته‌پوو، ئاماری ژماره‌ی ئەنتیٲه‌ و سه‌نته‌ری خزمه‌تگوزاری له‌ شاری که‌لار له‌لایهن سٲ کۆمپانیای ئاسیاسیٲه‌وه‌ ، کۆپه‌ک و تی‌شک‌نیٲ له‌ سنووری شاره‌که‌دا دا‌بین ده‌ک‌رین.

خشته‌ی (5) ژماره‌ی سه‌نته‌ری خزمه‌تگوزاری تۆپ و ئەنته‌رنیٲ له‌ شاری که‌لار 2023

ناوه‌نده‌کانی خزمه‌تگوزاری	ئاسیا	تی‌شک‌نیٲ	کوره‌ک
ناوه‌ندی شاری که‌لار	38	18	3
پزگاری	8	3	1
شی‌خ ته‌ویل	3	-	-
پیباز	7	1	-

سه‌رچاوه‌ : به‌ری‌وبه‌رایه‌تی پوسته‌ و گه‌یاندنی گه‌رمیان ، داتای بٲاونه‌کراوه‌.

ئه‌م کۆمپانیایانه له‌گه‌ل چه‌ند کۆمپانیایه‌کی نوێی خزمه‌تگوزاری، هه‌ولیان داوه بازاره‌که بگرن دوا‌ی ئه‌وه‌ی وازیان له په‌یوه‌ندیکردن له پێگه‌ی تۆره‌کانی ته‌له‌فۆنه‌وه هینا، واته ته‌کنه‌لوژیایانی DAILUP و به‌کاره‌ینانی ئینتهرنێت له پێگه‌ی تۆره‌ بێ وایه‌ره‌کان و ئینتهرنێته نوێیه‌کانی نه‌وه‌ی چواره‌م و پینجه‌م که به‌ گشتی پێژه‌ی نوێه‌ دابینکه‌ری خزمه‌تگوزاری ئینتهرنێت بۆ به‌کاره‌ینانی ئینتهرنێت له شاری که‌لار له خشته‌ی (6) و نه‌خشه‌ی (2) دا خراوه‌ته‌پوو له شیوه‌ی ژماره (2) دا.

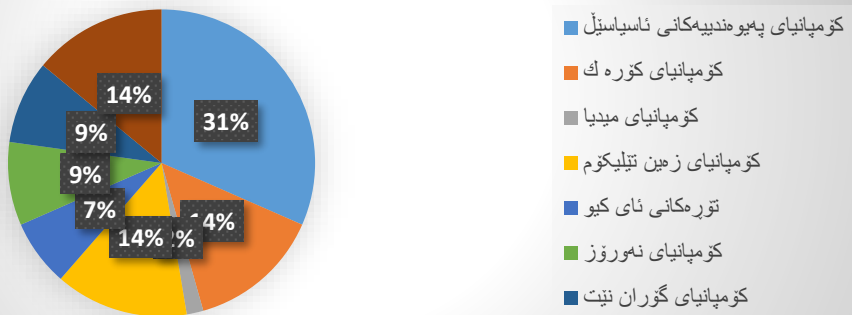
خشته‌ی (6) به‌کاره‌ینه‌رانی ئینتهرنێتی خزمه‌تگوزاری له شاری که‌لار 2023

ناوه‌نده‌کانی خزمه‌تگوزاری	به‌کاره‌ینانی به‌کاره‌ینه‌ر	پێژه‌ی %
	90	31%
کۆمپانیای کۆره‌ ک	40	14%
کۆمپانیای میدیا	5	2%
کۆمپانیای زه‌ین تیلیکۆم	40	14%
تۆره‌کانی ئای کیو	20	7%
کۆمپانیای نه‌ورۆز	25	9%
کۆمپانیای گۆران نیت	25	9%
کۆمپانیای تیشک نیت	40	14%

سه‌رچاوه‌: به‌رپۆبه‌رایه‌تی پوسته‌ و گه‌یاندنی گه‌رمیان، داتای بلاونه‌کراوه.

شیوه‌ی ژماره (2)

بەکارهێنەرانى نینتەرنێتى خزمەتگوزارىی لە شارى کەلار 2023

تەوهرى دووهم / دابەشکردنى رەگەزى نمونهكان:

بۆ هەڵسەنگاندنى دۆخى رەگەزى نمونه چاودێركراوهكان، رېژەى فرېكوىنسى و دابەشبوونى دوو گروپى رەگەزى نمونهكان لە خشتهى (٥)دا خراوهتەرۆو.

خشتهى (7) دابەشکردنى وەلامدەرەوهكان بەپێى رەگەز

پۆلى تەمەن	فرەبى	لە سەدا
پیاو	103	68.7
مێينه	47	31.3
كۆ	150	100.0

سەرچاوه : بەرپۆبەرایەتى گشتى ئامارى گەرمیان، داتای بۆلۆنهکراوه.

بەداخهوه لەم نمونهگرتنهدا ژمارەى بەشداربووانى نێر دوو هېندەى ژمارەى نمونهى مێينهيه، هەرچهنده گونجاوتر دەبوو کە رېژەى نمونهکە 50:50 بووبێت، بەلام بەهۆى سەربەخۆبى نزیکهى

۱-۲. دابه‌شکردنی پیشه‌یی نمونه‌کان:

به‌پێی ئه‌و پۆلانه‌ی له‌ خشته‌ی ژماره (۶) دا خراوه‌ته‌پروو، له‌ کۆی گشتی 150 وه‌لامده‌ره‌وه‌ی پرسیارنامه‌که، 12% یان فهرمانبه‌رن (به‌ کارێ حکومیه‌وه)، 8.7% یان سه‌رمایه‌دار و بازرگان و بازاڤگه‌ری ئازادن، 45.3% یان جووتیارن، و 45.3% په‌نجده‌رانن

خشته‌ی (8) دابه‌شکردنی پیشه‌یی وه‌لامده‌ره‌وه‌کان

پیشه	فهریه	له‌ سه‌دا
فهرمانبه‌ر (سه‌ربازی و مه‌ده‌نی)	18	12
بازاڤیک	13	8.7
جووتیار	68	45.3
په‌نچه‌ر	9	6
کرێکاری ده‌ستی	11	7.3
ژنی ماله‌وه	13	8.7
هه‌ندیکێ تر	18	12
کۆ	150	100

سه‌رچاوه: به‌رپوه‌رایه‌تی گشتی ئاماری گه‌رمیان، داتای بلاونه‌کراوه

۲-۲ ئاستی خویندنی ئه‌ندامانی نمونه‌یی:

ئاستی په‌روه‌رده‌ وه‌ک یه‌کێک له‌ گوڤراوه‌کان له‌ سه‌ده‌ی نویدا وه‌ک ئه‌رکێک له‌ به‌شداری کۆمه‌لایه‌تی و مه‌رجیکێ پێویست بۆ به‌کارهێنانی ئاسانکاری کۆمه‌لایه‌تی له‌ زۆربه‌ی کۆمه‌لگا مرۆپیه‌کان داده‌نریت و کاریگه‌رییه‌کانی له‌ سه‌ر خۆشگوزهرانی کۆمه‌لایه‌تی وه‌ک بنه‌مایه‌کی کۆمه‌لایه‌تی و له‌ زۆربه‌ی ولاتان گرنگه‌ وه‌ک به‌رنامه‌یه‌کی بنه‌رته‌ی له‌ به‌رنامه‌ی کاردا به‌ره‌وپیش ده‌چیت، به‌لام به‌داخه‌وه له‌م چه‌ند سه‌له‌ی دواپیدا له‌ عیراقددا تووشی سه‌تم و په‌شتگوێخستنی تابه‌ت بووه.

خشتهى 4-4. دابهشكردى وهلامدهرهوهكان بهپى ناستى خویندن

خویندن	فرهپى	له سهدا	پژهى كهلهكهبووى
نهخویندهوار	10	6.7	6.7
تا پۆلى شهشهه	53	35.3	42.0
بروانامهى بروانامه	42	28.0	70.0
بروانامهى هاوبهش	17	11.3	81.3
ماستهه	22	14.7	96.0
دكتۆرا	6	4	100.0
كو	150	100	

سههراوه : پاشكوى (1).

لهه لىكۆلینهوهیهدا زانیارییهکانى ئەم گۆپاوه بۆ كهسانى نمونهپى كۆکراونهتهوه. به گشتى 10 كهسى نهخویندهوار بوون، 6.7% ى نمونهكه، 35.3% تهنها خویندى سهههتايبیان ههبووه، 28% بروانامهى دبلۆمیان ههبووه، 11.3% بروانامهى بهكالۆریۆسیان ههبووه، 28%، و تهنها 4% ى كهسانى خاوهن بروانامهى ماستهه یان زیاتر، كه بهداخهوه ئەم ئاماره ئاستیكى خویندى كهمترى ههیه به بهراورد بهو كهسانى كه دهتوانن به ئاسانى سوود لهو ئاسانکاریانه وهبرگرن كه له تهكنهلوژیا نوییهکانى ئینتهرنیته و تۆپه كۆمهلايهتییهكان له كۆمهلاگایهكدا دابینكراون و ئەم بارودۆخه پهنگه ئارهزووى كۆمهلاگایه بۆ بهكارهێنانى ئهو ئاسانکاریانه كهه بکاتهوه.

3-2 دابهشكردى قهزایى ئەندامانى نمونه:

بهگۆیرهى ئهوهى له بهرنامهى كۆکردنهوهى نمونهدا بوو، بهداخهوه توێژهههه كه پووبهپرووى چهندین كیشه بووهوه كه پپووستى به كات و وردیپى زیاتر بوو بۆ كۆکردنهوهى زانیارى، هههچهنده ههولدا له كهمترین ماوهدا پرسپارهكان بهخیرتهپروو، بهلام ئاماده نهبوون هاوكارى بكهن، بهلام له هههئى حالتهدا له كۆتاییدا نمونهكان به پهزنامهى پاوێژكارى ئامارى كۆكرانهوه. چۆنیتهى كۆکردنهوهى

گوڤاری قه‌لای زانست

گوڤارینکی زانستی وهرزی باوه‌پیکراوه له لایهن زانکۆی لوبنانی فهره‌نسی دهرده‌جیت-هه‌ولیر-کوردستان-عیراق

به‌رگی (۱۰) - ژماره (۲)، هاوین ۲۰۲۵

ژماره‌ی تۆماره‌ی نیوده‌له‌تی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

نمونه و دابه‌شکردنی به‌سهر گونده‌کاندا به جیاوازییه‌کی که‌م له‌گه‌ل ئه‌وه‌ی له به‌رنامه‌که‌دا دراوه له خشته‌ی (۷) دا خراوه‌ته‌پوو.

خشته‌ی (۹) دابه‌شکردنی فه‌زایی وه‌لامده‌ره‌وه‌کان له‌سهر ئاستی گونده‌کانی شاری که‌لار

پارچه‌که	گوند	فره‌بی	پێژه‌ی زۆری	پێژه‌ی فریکۆئینسی
ئه‌وان به‌له‌مێکن (ناوه‌ند)	زه‌ ماوه‌هه‌ نکه	26	17.3	29.3
	چه‌مه‌ بسمیلا	9	6.0	
	ژاله‌ی سه‌فه‌ر	9	6.0	
پزگاری	کوله‌جوی همه‌خان	18	12.0	24.0
	دورمیلانی خواروو	9	6.0	
	پیاژه‌جار	9	6.0	
پیباز	پی‌ره‌ش	21	14.0	26.0
	سه‌ی محمود	9	6.0	
	ژاله‌ی حاجی قادر	9	6.0	
شیخ ته‌ویل	بیستانه	15	10.0	20.7
	به‌رگه‌ل	9	6.0	
	ته‌م ته‌مه	7	4.7	
		150	100	100

سه‌رچاوه: ئه‌نجام دانی راپرسی له‌به‌رواری ۲۰۲۳/۱۱/۱۰ بۆ ۲۰۲۴-۱-۲

به‌پێی ئه‌وه‌ی له خشته‌ی (۹) دا خراوه‌ته‌پوو، هه‌رچوار قه‌زای ناوه (ناوه‌ند)، پزگاری، پیباز و شیخ ته‌ویل به‌ پێژه‌ی 29.3%، 24.0%، 26.0% و 20.7% یان هه‌یه، که پێژه‌یان له‌نیو گونده‌کاندا به‌پێی دابه‌شبوونی دانیشتوانی گونده‌که دابه‌شکراوه، به‌لام دابه‌شکردنی نمونه‌کان له‌ نیوان چوار

به‌شه‌که‌ی شاره‌که‌دا گونجاوه، و جیاوازییه‌کی که‌م له دابه‌شبوونی رێژه‌بیدا گونجاوه به‌هۆی دابه‌شبوونی دیمۆگرافیا‌ی به‌شه‌کانی شاره‌که‌دا.

ئه‌نجامه‌کان:

به‌دوادا‌چوون بۆ ژێرخانی هه‌نووکه‌یی بۆ بیناسازی زیره‌ک له گونده‌کانی شاری که‌لار. بۆ به‌دوادا‌چوون بۆ ئاستی زانیاری و زانیاری خه‌لکی ناوچه‌که بۆ زیره‌کتر کردنیان له گونده‌کانی شاری که‌لار. لیکۆلینه‌وه له کاریگه‌رییه‌کانی زیره‌کی گوند له‌سه‌ر کوالیته‌ی ژیا‌نی خه‌لکی په‌سه‌ن له گونده‌کانی شاری که‌لار به‌مه‌به‌ستی لیکۆلینه‌وه له پێوه‌ره‌کانی دیاریکردنی پێکهاته‌کانی به‌ره‌هه‌پێشبردنی و رێگریکردن له‌سه‌ر به‌دییه‌نانی زیره‌کی له گونده‌کانی شاری که‌لار، ئاستی به‌شداری گشتی و پشتیوانیان له ئینته‌رنێتدا له ئاستی‌کی گونجاودا بوو. به‌کاره‌ینانی توانا سروشتیه‌کان بۆ به‌رنامه و پرۆژه‌ی په‌روه‌رده‌یی له ئینته‌رنێتدا له ئاستی‌کی نه‌گونجاودا بوو.

پێشیاره‌کان:

- 1- پێشیاره‌کان بۆ به‌رزکردنه‌وه و فراوانکردنی ژێرخانی ئیستا بۆ زیره‌کترکردنی گونده‌کان و به‌رزکردنه‌وه‌ی ئاستی زانیاری و زانیاری خه‌لکی
- 2- پێشیاره‌کان بۆ ڕوونکردنه‌وه‌ی زیره‌ککردنی گونجاوی گونده‌کان بۆ باشت‌کردنی کوالیته‌ی ژیا‌نی خه‌لک.
- 3- لیکۆلینه‌وه له‌سه‌ر کاریگه‌ری زیره‌کی له‌سه‌ر باری خوێندنی گوندنشین.

سه رچاوه کان:

سه رچاوه کانی زمانی کوردی:

یه که م: کتیب:

1. امین، هاوری یاسین، جوگرافیای هه ریمی کوردستان، ج 1، ناوه ندی غه زه لنووس، سلیمانی، 2007.
2. محمد، ده رباز که لار له لادیوووه بو شار، جابی دووه م، چاپخانه ی چوار چرا، سلیمانی، 2010.
3. اسماعیل، خه لیل محمد و ئه یوب خه لیل اسماعیل، جوگرافیای دینشین (کوردستان عیراق وهک نموونه)، ج 1، چاپخانه ی روشنییری، هه ولیر، 2012.
4. ۴-شاکه لی، محمد، له لادیوووه بو شار (لیکولینه وه یه که له باره ی کوچی کونیشینه کانی کوردستان به ره و شاره کان) جابی یه که م، به بی ناوی چاپخانه و شوینی جاب، 2006.
5. ۵-شاکه لی، محمد، قه زای کفری...شاره دیی که لار له به نجاکاندا و باسه که ی حاجی 1961-1975، چاپخانه ی کارۆ، که رکوک، 2012.

دووهم: نامه و تیزه زانکویه کان:

1. کریم، بشار عادل، شیکردنه وه ی نشینکه دیهاتیه کانی قه زای که لار و ره هه نده کانی به ره بیدانیان، نامه ی ماسته ر (بلاونه کراوه) کولژی ئاداب، زانکوی سه لاهه دین، هه ولیر، 2013.
2. هه مه وه ندی، یادکار عبدالله علی، ره هه نده سیاسیه کانی بروسه ی ئه نفال له هه ریمی کوردستان عیراقدا (لیکولینه وه یه که له جوگرافیای سیاسی دا) نامه ی ماسته ر (بلاونه کراوه)، کولژی زانسته کومه لایه تیه کان، زانکوی کۆیه، کۆیه، 2007.
3. حبیب، عبدالعزیز، تغیر توزیع سکان محافظه بغداد (1947-1965) دراسه جغرافیه السکان، رساله ماجستیر (غیر منشوره)، کلیه الاداب، جامعه بغداد، 1976.

سییه م: دام و دهزگا ئیدارییه کان

- 1- به شی ئاماری سلیمانی، به شی تهکنه لۆژیای زانیاری، داتای بلاونه کراوه کان و به کارهینانی بهرنامه ی ArcGIS 10 2.
- 2- قایمقامیه تی کلار - به شی پلاندانان، یه که ی کارگێری قه زاکه له سالی ۲۰۰۲، زانیاری بلاونه کراوه.
- 3- ئیداره ی ئاماری سلیمانی و پیوه ره کانی دانیشنوان و ژیرخانی خزمه تگوزاریی هه ریمی کوردستان، سلیمانی، بۆ سالی 2002.

4- به ریوه به رایه تی گشتی پۆسته وگه یانندی گهرمیان، داتای بلانونه کراوه، 2023.

سه رچاوه فارسیه کان:

- 1- بهرامیان، شفیع. 1388. نقش اطلاع رسانی و رسانه های ارتباط جمعی در توسعه (قابل دسترسی در سایت پایگاه اطلاع رسانی اصلاح، آخرین بازنگری 17 آبان 1388).
- 2- وزارت برنامه ریزی (وزاره تخطیط)- سازمان مرکزی آمار، آمار کل سال 1976.

سه رچاوه کانی زمانی ئیگیزی :

1. Dlodlo, N.; Kalezhi, J. (2015), The internet of things in agriculture for sustainable rural development. In Proceedings of the 2015 International Conference on Emerging Trends in Networks and Computer Communications (ETNCC), Windhoek, Namibia, 17–20 May; pp. 13–18.
2. George, T.; Bagazonzya, H.; Ballantyne, P.; Belden, C.; Birner, R.; Castello, R.D. (2011), Edge, P. ICT in agriculture: Connecting smallholders to knowledge, networks, and institutions. World Bank, 64605, 1–428
3. Komorowski, Ł.; Stanny, M. (2020), Smart Villages: Where Can They Happen? Land, 9, 151. [CrossRef]
4. Moseley, Malcolm J. (2003). Rural development: principles and practice (1. publ. ed.). London [u.a.]: SAGE. p. 5. ISBN 978-0-7619-4766-0.
5. Pělučka, M. (2019), Smart Villages and Investments to Public Services and ICT Infrastructure: Case of the Czech Rural Development Program 2007–2013. Eur. Ctry. 11, 584–598. [CrossRef]
6. Prinsloo, G.; Dobson, R.; Mammoli, A. (2017), Smart village load planning simulations in support of digital energy management for off-grid rural community microgrids. Curr. Altern. Energy Spec. Issue Standalone Renew. Energy Syst. Remote Area Power Supply, 12, 1–33. [CrossRef]
7. Rao, N.H. (2007). A framework for implementing information and communication technologies in agricultural development in India. Journal of Technological Forecasting & Social Change.
8. Visvizi, A.; Lytras, M. D. (2018), It's not a fad: Smart cities and smart villages research in European and global contexts. 10, 2727. [CrossRef]
9. Visvizi, A.; Lytras, M. D. (2018-2), Sustainable Smart Cities and Smart Villages Research: Rethinking Security, Safety, Well-being, and Happiness. 12, 215. [CrossRef]

10.Visvizi, A.; Lytras, M.D. It's not a fad: Smart cities and smart villages research in European and global contexts. Sustainability, 2018, 10, 2727. [CrossRef]
<https://www.itu.int/ar/ITU-D/ICT-Applications/Pages/smart-village.aspx,2024>

Plan to identify strategies for intelligent villages of Kalar district (a study in development geography)

Sakar Mohammed Hasan

Department of Geography, College of Humanities, Raperin University, Ranya, Kurdistan Region, Iraq.

Email: sakar.gardi@uor.edu.krd

Hawbash Ghafoor Saeed

Master in Human Geography, Ministry of Education, Kalar, Kurdistan Region, Iraq.

Email: Hawbashghafoor4@gmail.com

Fatimah Qader Mustafa

Department of Geography, College of Humanities, Raperin University, Ranya, Kurdistan Region, Iraq.

Email: fatma.qadr@uor.edu.krd

Keywords: *Enlightenment, Enlightened Village, Strategy in ICT, Rural Development, Urban*

Abstract:

In modern times, the use of social networking platforms has become widespread in all management affairs and rural areas are among the areas where these platforms can be used appropriately. This work is now actively offered in many European countries. And the results obtained from these experiences are a window of hope for the improvement of life in the rural areas and the repair of the problems that have arisen and prevent the collapse of the village social structure and tackle the

phenomenon of rural migration. And enlightening the villages will improve the quality of life of the villagers.

This study was an investigation of the current situation and planning for rural education in Kalar, Sulaimani province, Iraq. On this basis, a descriptive method based on comparative analysis was used to search for information and collect information using field methods and questionnaire tools.

The statistical population of the study was four townships of Kalar city, three villages from each township were randomly selected and generally using the response collection equation. From a total of 262 households in this area and using survey forms, 151 samples were prepared for data collection. The reliability of the questionnaire was confirmed by checking the validity of the questionnaire and with the help of the obtained statistics.

The results of this study showed that the current infrastructure for education in the villages of Kalar is in an irregular situation.

خطة تحديد استراتيجيات القرى الذكية في منطقة كالر (دراسة في جغرافية التنمية)

ملخص :

في العصر الحديث، أصبح استخدام منصات التواصل الاجتماعي منتشرا على نطاق واسع في جميع شؤون الإدارة وتعد المناطق الريفية من المجالات التي يمكن استخدام هذه المنصات فيها بشكل مناسب. يتم الآن تقديم هذا العمل بنشاط في العديد من الدول الأوروبية. وتشكل النتائج التي تم الحصول عليها من هذه التجارب نافذة أمل في تحسين الحياة في الريف وإصلاح المشكلات التي نشأت ومنع انهيار البنية الاجتماعية القروية ومعالجة ظاهرة الهجرة الريفية. وسوف يؤدي تنوير القرى إلى تحسين نوعية حياة القرويين. كانت هذه الدراسة بمثابة استقصاء للوضع الحالي والتخطيط للتعليم الريفي في كالر، محافظة السليمانية، العراق. وعلى هذا الأساس، تم استخدام المنهج الوصفي القائم على التحليل المقارن للبحث عن المعلومات وجمع المعلومات باستخدام الأساليب الميدانية وأدوات الاستبيان. كان المجتمع الإحصائي للدراسة عبارة عن أربع بلدات في مدينة كالر، وتم اختيار ثلاث قرى من كل بلدة بشكل عشوائي وباستخدام معادلة جمع الاستجابة بشكل عام. من إجمالي 262 أسرة في هذه المنطقة وباستخدام نماذج المسح، تم إعداد 151 عينة لجمع البيانات. وتم التأكد من ثبات الاستبيان من خلال التحقق من صدق الاستبيان وبلاستعانة بالإحصائيات التي تم الحصول عليها. أظهرت نتائج هذه الدراسة أن البنية التحتية الحالية للتعليم في قرى كالر في وضع غير منتظم.